

Om Harald Hårfagres samling af de norske fylker og hans tilegnelse af odelen

Det kan ansees for sikkert, at Norge er det yngste af de tre nordiske riger, som nordmændene er det yngste af de fire "Thjod", til hvilke de nordgermaniske smaastammer havde samlet sig inden den sikre histories begyndelse. Den græske forfatter Prokop, den gotiske Jordanis, der begge levede i det 6te aarhundrede, og engelske sagn, der med rimelighed henføres til det samme tidsrum og er bevaret i kvædet om Beowulf, omtaler svearne, danerne og gauterne, men nævner ved siden af dem kun norske stamme- og fylkesnavne...

Den norske samfundsorden, forud for Haralds tid var en stamme- og forbundsforfatning, svarende til den oprindelig germaniske, men vistnok skarpere udpræget end denne. Landets eiendommelige naturforhold havde medført, at selvstyrelsen i folkets engere kredse holdt sig bedre og længere hos nordmændene end hos de fleste andre germaniske folkeslag. Af disse forhold fulgte det også, at den private eiendom til jord og den dermed sammenhængende frihed her blev så fastgrundet som neppe nogensteds ellers. Medens i de øvrige af germanerne befolkede lande bebyggelsen for det meste synes at være foregået således, at en forening af flere indbyrdes forbundne slegter nedsatte sig på hvert sted, tog det omkringliggende land i besiddelse og delte det sigimellem, hvorved den enkelte bonde eller jorddyrker vel fik sin særegne part, men dog vedblev at være underordnet en slags fælles overbestyrelse af det hele, måtte det i et land af Norges beskaffenhed i regelen blive de enkelte familier, der byggede og ryddede, hver for sig. Her måtte derfor samfundet antage en løsere aggregattilstand end andensteds; - hvad der med ét ord kan kaldes odelsforfatning, blev her den herskende modsætning til den i Tyskland og Skandinaviens sydligere dele almindelige landsbyforfatning. Ifølge denne sidste var den private eiendomsret til grunden fra først af undergivet væsentlige indskrænkninger, som den aldrig løsgjorde sig fra, og hvorved den blev såmeget lettere forenelig med de hos germanerne efterhånden sig udbredende romersk-kristelige idéer om statens, og statens repræsentant kongens, ret ligeoverfor den enkelte. Ifølge odelsvæsenet derimod blev

den enkelte families eiendomsret over sin jord en fuldkommen absolut og ubetinget. Der kunde ikke være tale om noget medeierskab eller fællesskab, hvor gårdene ofte lå vidt adskilte fra hinanden ved fjord eller fjeld. Hver gård var som et rige for sig og blev en uafhængig besiddelse for den familie, som først havde ryddet den og skabt et hjem af den; odelsmanden, eller rettere den æt, hvis repræsentant han var, kom ikke blot til at øve en fri og ukontrolleret eiendomsret; han blev ligefrem suveræn, eier "af Guds nåde", ingen anden underordnet eller forpligtet med hensyn til sin gård. Det samfund, af hvilket han var medlem, - "hæren" eller "folket", der havde bestået som politisk organisation forud for indvandringen og oprindelig vistnok var langt strammere knyttet, - antog på grund heraf karakteren af en konføderation, hvorved de suveræne odelsfamilier havde forbundet sig til gjensidig beskyttelse af sin fred og sine rettigheder og for at opnå dette formål havde afstået noget, men sålidet som muligt, af sin autonomi. Den enkeltes ret gjorde sig gjældende som hovedsagen, medens det fælles og forbindende trådte tilside. Statsmyndigheden i fylket eller heredet har åbenbart ved vor sikre histories begyndelse været en overmåde lidet omfattende; de fælles anliggender synes ikke at have strakt sig udover forsvaret mod ydre fiender, offertjenesten ved hereds- eller fylkeshovet og en nødtørf-tig retspleie. Heredet syntes et forbund af familier, af hvilke hver næsten kunde gjælde som stat for sig; fylket syntes et forbund af hereder; fylkerne havde igjen for det meste sluttet sig sammen til videre foreninger, med et fælles hovedthing som midtpunkt; men idet i enhver af de således dannede kredse det særlige var underordnet noget mere alment, blev dette dog ikke repræsenteret gennem en sterk eller selvstendig autoritet, og underordningen havde mest præg af en frivillig tilslutning, der kun lader fællesskabet gjælde inden skarpt og snevert bestemte grænser. - I spidsen for disse løst forbundne eller indbyrdes fulkommen uafhængige småstater stod stammehøvdinge med arvelig værdighed, - der førte navn af herser eller konger. Herserne var regelmæssig heredstingenes eller heredshovenes, ofte vel også fylkestingenes og fylkeshovenes forstandere; i dem må vi se de oprindelige og nødvendige organer for den gamle stammeforfatning. Derimod er der grund til at tro, at kongedømmet fra først af ingen plads har havt inden denne, at det ialfald oftest har udviklet sig udenfor eller ved siden af den. Det medførte en høiere ret og rang end den, som tilkom herserne, men det synes jævnlig også kun at have bestået i et sådant ydre fortrin, og endog hvor det havde tilegnet sig en virkelig styrelse og der ikke blot var en konge i fylket, men en konge *over* fylket, havde hans myndighed dog vistnok en fra hersernes kun lidet forskjellig karakter. Han rådede som de germaniske fyrster, der omtales at *Tacitus*, "auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate". Der tilkom ikke fylkeskongen som sådan noget skat af fylket og neppe heller nogen anden fast offentlig indtægt, så han med hensyn til sit og sine mænds underhold var henvist til frivillige gaver og til, hvad hans private eiendomme indbragte, eller hvad han kunde erhverve på vikingetog i fremmede lan-

de. Han har måske som oftest været i besiddelse af visse prestelige funktioner, forestået offerttjenesten ved fylkes-hovet og ledet forhandlingerne på fylkestinget; men hans indflydelse på retspleien og lovgivningen var neppe en så regelmæssig og indgribende som den, herserne øvede. Han var fylkesmændenes øverste anfører i krigstilfælde; men han rådede ingenlunde for krig og fred. Blev fylket angrebet af en fremmed fiende, måtte alle bønder møde for at værgе sin frihed, og da var han deres naturlige fører; men vilde han feide udenfor sit rige, beroede det på de øvrige høvdingers og bøndernes godtykke og den anseelse, det havde lykkets ham at opnå, om han fik nogen hjælp af dem eller ikke. Derfor kunde også *Kveldulf* svare, da kong Audbjørn i Firdafylke opfordrede ham til at give følge i den afgjørende kamp mod Harald Hårfagre: "Kongen tykkes vel at have ret til at kræve af mig, at jeg farer med ham, når han skal værgе sit land og der bliver herjet i Firdafylke. Men jeg finder mig ingenlunde skyldig til at fare nord til Møre og stride der for at værgе möringernes land." - Fylkeskongens stilling synes således overhovedet snarere at kunne betegnes som en æresforrang end som en virkelig regjeringsmyndighed; han var ingen suveræn hersker; hans magt beroede væsentlig på hans private besiddelser, hans følge af håndgangne mænd, hans egen eller hans æts anseelse, derimod ikke på nogen bestemt forfatningsmæssig ret eller vedtægt; han var samfundet sideordnet snarere end overordnet, og han havde derfor sin bestemte personlige ret som de andre mænd af folket, om end en høiere end de andre. ...

...Derimod hørte det regelmæssig til kongernes stilling at være overanførere i krigstilfælde, og det var endog derved, at de især synes at have adskilt sig fra de egentlige stammehøvdinger, retspleiens og den offentlige gudstjenestes valgte eller arvelige forstandere, at deres myndighed havde en mere rent militær karakter. Navnlig måtte dette blive tilfælde, hvor kongedømmet udviklede sig som følge af erobringer eller store krigerske bevægelser, og en sådan oprindelse er det, vi nærmest må tro, at det har havt i Norge. Vi får et indtryk af, at det her har udviklet sig udenfor eller ved siden af stammeforfattningen, at det fra først af var et for denne fremmed element, der lidt efter lidt trængte sig ind i den, og som endnu ved den historiske tids begyndelse ikke havde opnået at indtage en central eller fuldt befæstet stilling. Som de egentlig rådende og styrende, thingenes og templernes overalt forekommende forstandere optræder nemlig herserne; i enkelte dele af landet var det dem, hvem den øverste offentlige myndighed i alle retninger tilhørte, medens kongedømmet var ganske ukjendt, og selv der, hvor der fandtes konger, synes disse dog kun at have indtaget en plads, der tyder på, at deres værdighed har havt en forholdsvis ny oprindelse, og som lader os formode, at det fra først af var blotte hærkonger, hvis anseelse og fremragende stilling som chefer for talrige skarer af udvalgte krigere efterhånden har antaget karakteren af en virkelig offentlig myndighed. Om enkelte af de norske småkonger, der omtales ved den historiske tids begyndelse, er det åbenbart, at de

fremdeles kun har været rige og høit ansete privatmænd, der førte kongetitel uden at have noget rige at råde over, og om de øvrige, der var konger, ikke blot i det fylke, hvori de var bosatte, men *over* det, gjælder det dog, at deres regjeringsmyndighed væsentlig var indskrænket til overanførelsen i krig, medens der ikke synes at have tilkommet dem nogen bestemt andel i ledelsen af den offentlige retspleie og gudstjeneste.

Men, netop ved således at stå udenfor stammeforfatningen, var kongedømmet i en vis forstand såmeget bedre skikket til at repræsentere den nationale enhedstanke, som ikke kunde gennemføres uden ved et voldsomt brud med den bestående orden. Og dernæst: om det end ikke var udrustet med nogen stor magtfulde, så erkjendtes det dog for et høiere værdighedsnavn end noget andet, og deri lå krav begrundet, som under heldige omstændigheder kunde få betydning. Det stod i den øvrige germaniske verden i spidsen for store erobringsmonarkier og nationaliteter, og det havde været organ for en bevægelse, hvorved romersk-kristelige statsideer havde gennemtrængt og omdannet den oprindelige germaniske samfundsorden. Selve kongenavnet var derfor blevet en magt; det var, når det engang havde fået indgang, begyndelsen til en ny udvikling; der knyttede sig til det ideer og tendenser, som gik udover stammernes selvstyrelse, og som kunde blive farlige for denne, hvor sterkt den end var befæstet, fordi de var i sammenhæng med almene europæiske bevægelser. Den norske fylkeskonge kunde ikke i samme grad som hersen følge sig bunden til den engere kreds, der havde samlet sig om et fælles thing og tempel som midtpunkt; hans magt var af en mere personlig natur, den hvilede væsentlig på den skare af håndgagne mænd, der omgav ham, og, når det havde lykkets ham ved disses hjælp at sikre sig et herredømme over det fylke, hvor han hørte hjemme, måtte der heri ligge en opfordring for ham til at gå videre; han eller hans æt måtte, når lykken var den god, af sig selv drives ind på erobringens bane, og når den først havde slået ind på denne vei, kunde det ikke vare længe, inden tanken opstod om at grunde et virkeligt monarki i europæisk stil, en nationalstat, svarende til dem, der havde dannet sig hos andre germaniske folk og navnlig i de skandinaviske nabolande....

Blandt navnene på de tre fylker, der ifølge *Egils Saga* var fælles om Gulathinget, nemlig Hørdafylke, Sygnafylke og Firdafylke, er det kun det førstnævnte, for hvilket et oprindeligt stamme- eller folkenavn synes at ligge til grund, Sygnafylke og Firdafylke derimod er ikke stamme-, men kun landskabsnavne; her er det indbyggerne, som har fået navn efter landskabet, ikke omvendt. Når vi nu finder, at disse tre fylker var fælles om hovedthinget på Gulen i Hørdafylke, ledes vi til at antage, at de alle tre har været bebyggede af hørdernes stamme, at de oprindeligt har udgjort ét fylke, men at dette ved en stigende befolkning har delt sig i flere, eller at Sogn og Fjordene har været udbygder fra Hørderland, der efterhånden har opnået politisk selvstændighed,

medens dog moderfylket har bevaret en fortrinlig anseelse og dets thing har vedblevet at være hovedthing for samtlige af hørderne bebyggede landskaber. Også thrøndernavnet synes, ligesom hørdenavnet, at være et oprindeligt stammenavn, der ikke er lånt fra landskabet, og deraf tør det måske sluttes, at de 8 thrønderske fylker engang har udgjort ét, eller ialfald, at de "folk", der nedsatte sig omkring Throndhjemsfjorden, allerede forud for nedsættelsen har dannet en særskilt afdeling inden den nordgermaniske stamme og allerede forud var sammenknyttede ved et religiøst og retsligt fællesskab, der siden vedblev at holde sig.

Man vil således neppe have ret til at betragte de ved den sikre histories begyndelse tilværende foreninger af flere fylker om en fælles lov og et fælles hovedthing som vidnesbyrd om en bevægelse, der førte imod national enhed, og hvorved alle norske stammer lidt efter lidt og på en jevn måde vilde være blevne samlede under en fælles styrelse...

De thrønderske fylker havde en mere afsides beliggenhed. Forholdene i Throndhjem synes i det hele at have havt megen lighed med forholdene i Svealand. En række små fylker eller folklande lå nær forbundne omkring kysterne af en dyb fjord; de udgjorde som en verden for sig, så at der endog er spor til, at de, ligesom Mælar-egnene, i de ældste tider slet og ret kaldtes Mannheim, d.e. menneskenes hjem, og de har vistnok i langt ringere grad end det øvrige land taget deel i vikingtidens krigerske bevægelse, hvorpå det også tyder, at kongedømmet efter al sandsynlighed var ukjendt i de thrønderske fylker før Harald Hårfagres tid eller at det ialfald her har spillet en mindre fremtrædende rolle end hos de andre norske stammer...

Samlingen af det danske og svenske rige ligger forud for al historie. Om tiden, når den fandt sted, og måden, hvorpå den fandt sted, om det skete ved erobring eller fredelig sammenlutning: er intet sikkert bekjendt. Alene Norges samling er en historisk begivenhed.

Om denne veed vi nu, at den fra først til sidst har en voldsom karakter. Harald Hårfagre appellerede ikke til nogen hos de norske stammer levende følelse af national samhørighed, idet han iverksatte sin plan at forene dem under sin myndighed. "Han ryddede riget for sig", "brød sig til riget" (*ruddi ríkit fyrir sér, brauzt til ríkis*) er de i sagaerne sedvanlig brugte udtryk om samlingen, og i dem er ialfald dens ydre væsen betegnet. Det var Blut- und Eisenpolitik, alene forskjellig fra den moderne derved, at den fremtrådte ganske utilsløret og ikke søgte at forstikke sig under nogen fremmed forklædning. Man ser vel, at en og anden ærgjerrig stormand frivillig sluttede sig til ham i haab om at få deel i byttet. Men folket i det hele synes at have stået fast ved den gamle tingenes orden og måtte tages med magt. Da Harald over Dovrefjeld kom ned i Opdal, begyndte han med at dræbe mænd og brænde bygderne, og således for han frem, til han havde lagt landet under sig. Han optrådte som erobrere og synes efter sagaernes beretning at have gjort

erobringens ret gjeldende så skånselløst, i en så vid udstrekning, at det endog i hin tidsalder er uden stidestykke. "Han satte den ret allevegne, hvor han lagde landet under sig", fortæller *Snorre*, "at han tilegnede sig al Odel og lod alle bønder, store og små, give sig landskyld". "Alle bønder skulde være hans lejligheder", heder det i *Egils Saga*. Og denne brandskatning, denne inddragning af den frie jordejendom synes han ikke blot at have utstrakt til de fylker, som han havde underlagt sig med våben i hånd, men også til sine arvelande i det søndenfjeldske Norge. Både odelens ophævelse og denstilbagegivelse ved *Håkon Adelssteinsføstre* omtales nemlig som forandstaltninger, der gjaldt det hele rige. Da det rygtedes på Oplandene, heder det, at thrønderne havde taget sig en konge, som lignede Harald Hårfagre i alt uden deri, at Harald havde trækket folket, medens Håkon vilde hver mand godt og bød at give bønderne deres odel tilbage, blev alle glade, og denne tidende fløj som ild i tørt græs helt øst til landsenden.

Hvor voldsom omvæltningen var, og hvor dyb og almindelig uvilje den vakte: derom vidner også noksom de talrige udflytninger, som fandt sted fra Norge i tiden nærmest efter Hafrsfjordslaget, navnlig til Island. Mange af de gjæveste og højbyrdigste mænd tog det parti at forlade landet, at bytte bort frugtbare og veldyrkede ættejorder for en øde strand under Polarcirkelen, og kilderne fremhæver, idet de omtaler disse udflytninger, i de stærkeste udtryk Haralds *ofríki*, hans hårde og trykkende styrelse, der tvang dem til at gjøre et så dårligt bytte. "I Harald Hårfagres dage", heder det således etsteds, "blev Island bygget; thi mænd tålte ikke den tvang og trældom, han lod gå over folket, navnlig ikke de, som var af stor æt og stort sind og havde magt og rigdom; dem tyktes det bedre at fly sine ejendele end at finde sig i uretferdighed enten af kongen eller nogen anden mand". - Skildringen i *Egils Saga* af Haralds forhold til *Thorolf Kvædulfsson* viser os hans karakter i et alt andet end gunstigt lys, og hans stilling ligeoverfor folket som en alt andet end landsfaderlig tryk og indfredet; man fristes næsten til at sige, at han fremstiller sig som en mistænkelig og grusom despot, hvis øre er åbent for alskens bagvaskelse, og som frygter enhver fremragende mand, fordi han ved, hvor forhadet han er. Nu er det vel så, at denne skildring, der er bygget på traditioner inden *Thorolfs* egen æt, ikke kan ansees for ganske upartisk. Og det gjelder vel også om de øvrige rent-islandske kildeskrifter, at de fremstiller Haralds *ofríki* og den ved ham frembragte omvæltning i et ensidigt og overdrevent lys. De til Island udvandrede høvdinger og storbønder var jo netop de skarpeste oppositionsmænd, hvem omvæltningen rammede på det føleligste; de og den fra dem stammende tradition har følgelig måttet se denne fra dens mørkeste side. For Islands historie var samlingen af de norske fylker det faste udgangspunct;...

... Harald forstod at omgive sig med megen ydre glands, og han førte et efter tidens lejlighed glimrende hof. Dette må have bidraget til at forsoner med hans strenge regimente.

Hofferne vare hin tids skoler, hvor unge mænd af høj byrd tilegnede sig verdenserfaring og slebne sæder; selve den blotte ydre pragt var dengang langt mere end nu et opdragelses- og udviklingsmiddel. Allerede Tacitus omtaler, at hos de germaniske folk fyrstens magt og anseelse i en væsentlig grad beroede på hans hird eller følge af håndgangne mænd. "Fyrsterne kappes om, heder det, hvem der kan samle om sig de fleste og håndbangne mænd; dette er i fredstid en hæder og i krigen et værn" (*in pace decus, in bello præsidium*). Om Harald fortælles det nu, at hans hird var talrig og på det bedste sammensat. Han var sejrsløve og gavmild; en stor mængde jordejendomme og andet gods må ved erobringen være faldet i hans hånd, så han var istand til at lønne godt. Derfor kappedes også ærgjerrige unge mænd rundt omkring fra landet om at træde i hans tjeneste; men kun sådanne optoges i hirden, der var udmærkede ved mod og våbenfærdighed eller i andre henseender. I eventyret om Norna-Gest, der blev trehundrede år gammel og havde opholdt sig hos mange berømte konger eller sagnhelte, tillægges der denne den ytring, at Harald Hårfagre var *vandastr at hirdsidum allra fyrir nefndra konunga*. Et sikkrere vidnesbyrd om Haralds *hirdprydi*, - et øjenvidnes skildring af hans gavmildhed og pragtfulde hofholdning, - besidder vi i de i Fagrskinna optagne brudstykker af et digt, der tillægges skalden *Thorbjørn Hornklofe*....

Digtet omtaler fremdeles bersærkerne eller ulfhednerne som hørende til Haralds omgivelser, og desuden gjøglere og hofnarre, hvis opgave det var at more kongen ved alskens løjer. Heri gjenkjendes indflydelsen af udenlandske hofskikke...

Harald har åbenbart hverken savnet vilje eller evne til at drage konsekvenserne af sit eget verk. Men hans nye system for landets forfatning og styrelse må dog indtil en vis grad have været betinget og begrænset af de i tidsalderen almindelig gjældende idéer. Han kan ikke have tilegnet sig nogen virkelig eiendomsret over al landets jord: vi måtte slutte så, endog om kilderne ikke indeholdt udtrykkelige vidnesbyrd herimod, alene fordi tanken om en så voldsom forholdsregel dog neppe kunde opstå eller lade sig gennemføre, uden under forudsætning af, at den havde støtte i gjængse forestillinger om erobringens ret eller i en faktisk eksisterende mønsterform. Og hverken det ene eller det andet var tilfældet. Når det altså heder, at han gjorde alle bønder til sine leiglændinger, da kan dette ikke gjælde som udtryk for det virkelige retsforhold, der intrådte ved Haralds foranstaltninger; derimod vel som et korrekt udtryk for den opfatning, der gjorde sig gjældende af dette forhold, så at det dog beholder en relativ sandhed og kildernes almindelige troværdighed hævdes. Om vi nemlig antager, at Harald ikke har gjort påstand på noget videregående herrevælde ligeoverfor sine undersåtter end det, *Karl den store* eller *Ecgberht* var i besiddelse af ligeoverfor sine, at det forfatningsmæssige grundlag, han gav det nye norske enekongedømme, i sine hoveddrag har svaret til, hvad der var bleven gjældende ret eller vedtægt i de store germaniske mønsterstater, det fran-

kiske og det angelsachsiske rige: vil det alligevel erkjendes, at forandringen har været så voldsom, - at det forhold, hvori, de norske haulder og herser blev stillede til enekongen, har været så stridende mod de ved odelsforfatningen udviklede begreber om eiendom og frihed, at kildernes måde at fremstille sagen på ikke kan synes andet end naturlig og rimelig.

Istedetfor fylkeskongernes æresforrang og deres til enkelte bestemte tilfælde indskrænkede førerrolle har han krævet en virkelig regjeringsmyndighed, en virkelig suverænitet. Istedetfor en "auctoritas suadendi" har han tilegnet sig en "potestas jubendi". alle rigets mænd er blevne stillede i et virkeligt undersåtligt forhold til ham; de skulde alle være ham "lydskyllidir", tjenstbundne, forpligtede til at vise ham en lignende troskab og lydighed, som om de havde været hans håndgangne mænd; hvad der før havde beroet på et frivilligt valg, blev nu en tvungen sag, som ingen kunde unddrage sig. Den myndighed, han tilegnede sig, har som de frankiske kongers indbefattet både "Heerbann" og "Gerichtsbann". Han, og hans jarler på hans vegne, skulde "dømme lov og landsret", og som øverste dommer har han tilholdt sig ret til at inddrage odel og eie for dem, der forbrød sig mod den skyldige undersåtlige troskab og lydighed, og - hvad kilderne viser - ofte nok gjort brug af denne ret. Han har villet råde for krig og fred; bøndernes militære tjenesteplicht er blevet en ubetinget og har ikke længer været indskrænket til en bestemt tid eller til bestemte tilfælde, medens det forøvrigt var overladt til deres godtykke, om de vilge give kongen følge eller ikke. Han har krævet arbeide af dem til sine gårde,¹ - og disse pålæg har han ikke levnet noget skin af frivillighed på bøndernes side, de er ikke tilblevne ved en overenskomst, men er fremtrådte som ytring af en i formen vilkårlig myndighed, der måtte forudsættes at kunne udvide eller forhøie dem efter behag. Istedetfor fylkestidens familieforbund har han grundet en virkelig stat i moderne-romersk forstand, og i egenskab af statens repræsentant har han tilegnet sig eiendomsret og udelukkende rådighed over alle de strækninger af landet, der svarede til det engelske folkland, - almenningerne, som indtil da havde været betragtede som fælleseiendom for bønderne i det fylke, hvori de var beliggende. Det sigter hertil, når Egils saga fremhæver, at de, som ryddede i skogerne, saltbrænderne og veidemændene, både på sø og land, blev alle Haralds tjenstbundne. Vistnok har han ligeså lidt forsømt at hævde sig de øvrige "jura regalia", der vare anerkjendte i de staters forfatninger, efter hvilke han dannede sin egen, således retten til at lægge told på fartøier, retten til alt herreløst eller jordfundet gods og til vrug, som drev ind på kysterne. Man finder også dette mere eller mindre bestemt antydet. Det heder, at han tilegnede sig "søen og vandene", hvilket må sigte til afgifter, der er blevne lagte på skibsfart og fiskeribedrift; ifølge Gulathingsloven og den nyere Landslov skulde vrug, som drev ind på land, tilhøre kongen; udtrykkene i Gulathingsloven synes imidlertid at vise, at grundeieren oprindeligt har havt ret til det vrug,

som drev op på hans grund, hvilket også stemmer bedst med den oprindelige odelsforfatnings hele karakter, så at hin bestemmelse rimeligvis først er indbragt ved det af Harald Hårfagre grundlagte nye system. - Han tålte ikke nogen uafhængig, af sig selv beroende høvdingemagt ved siden af sig, som den, hersernes havde været ved siden af fylkeskongerne. Selvstyrelsen i folkets mindre kredse er bleven brudt; al offentlig myndighed er bleven sammentrængt hos kongedømmet og skulde herefter, middelbart eller umiddelbart, udgå fra det. "Han lagde", heder det, "når han havde underlagt sig et fylke, nøie merke til herserne, de mægtige bønder og alle dem, af hvem han kunde vente sig nogen modstand, og gav enhver af dem valget mellem at blive hand tjenestemand eller at fare bort af landet, eller også lide hård medfart, ja endog lade livet." Herserne gik over til at blive lændmænd; de beholdt en fremragende stilling over det øvrige folk, forsåvidt som de vilde finde sig i at gå kongen til hånde og modtage land i forlening af ham; men deres magt var nu af en afhængig: de var blevne kongelige embedsmænd, og Harald har udentvivl forbeholdt sig ret til at ind- og afsatte dem efter eget behag, på samme måde som Karl den store og hans nærmeste efterfølgere ind- og afsatte sine grever og vicegrever.

Idet vi således antager, at den nye norske stats forfatning er bleven indrettet i overensstemmelse med det frankiske og det angelsachsiske riges, behøver vi ikke at tænke på nogen ligefrem efterligning. Vi behøver kun at forudsætte, at sympathien, sammenhængen inden den europæiske folkeverden da som altid har været så stor, at de politiske synsmaader eller grundsætninger, der var blevne rådende i de store kulturlande, også har meddelt sig til og øvet indflydelse på de andre. Nordmændene var dengang mindre end kanske nogen anden europæisk nation et folk af hjemfødninger. Deres vikingtog og handelsreiser (handel og viking var, som man ved, på det nøieste forenet) bredte sig udover størstedelen af den da bekjendte verdens have, og de havde på Harald Hårfagres tid allerede længe stået i livlig samfærdsel med landene i Vesten, England og Frankrige. Det regnedes for at høre med til den høibårne norske ynglings opdragelse, at han i nogen tid færdedes i fremmede lande og lærte udenlandske høvdingers skik at kjende, og blandt Harald Hårfagres følge af krigere og skalder har der vistnok været mange, der kunde give besked om de frankiske og angelsachsiske herskere, navnlig om Karl den store, tidsalderens mønster for alle fyrster, og måden, hvorpå han havde styret sit rige. Vi ser, som før bemærket, af hvad der fortælles om den prægt, hvormed Harald omgav sig, at han har lagt an på at være en konge i europæisk stil. Vi ser fremdeles, at han indrettede administrationen af det norske rige på en måde, der ganske stemmer med, hvad der fandt sted i det frankiske. Han satte en jarl i hvert fylke, heder det, som skulde dømmelov og landsret og oppeberge alle kongelige indtægter mod at nyde tredieparten deraf til sin underholdning; enhver jarl skulde have under sig 4 herser eller flere, som hver skulde have 20 mark veitsle og til gjengjæld underholde

på egen bekostning 20 hærmand til kongens tjeneste, medens jarlen skulde underholde 60. Dette må ikke opfattes som nogen formelig udstykning af suveræniteten (morsellement de la souveraineté) i lighed med, hvad der blev sedvanligt i Mellemeuropa i den følgende tid. Jarlerne var ikke, som *Munch* udtrykker det, kronvassaller og herserne undervassaller i det fuldt udviklede feudalsystems ånd, hvem altså hele distrikter af riget skulde være blevne overdragne med alle en suveræn herskers rettigheder mod en bestemt afgift eller krigstjeneste. De var, som de frankiske grever og de dem underordnede forstandere for retspleien og forvaltningen i rigets forskjellige provinser, kongelige embedsmænd, der handlede på kongens vegne og oppebar de offentlige indtægter i hans navn. De aflønnedes som disse, dels ved at modtage krongods i forlening, - hvorved de indtrådte i det samme engere troskabs- og forpligtelsesforhold til kongen, som krigerfølgets håndgangne mænd, - dels således, at der tilstodes dem en vis andel af de kongelige indtægter. Og når det heder, at jarlen efter Harald Hårfagres anordning skulde have tredieparten af sakøren og landskylden i det fylke, over hvilket han var sat, da svarer det hertil, at der i regelen var tillagt den frankiske greve en trediedel af de kongelige indtægter, som han oppebar af sit grevskab. - Denne overensstemmelse gjør det såmeget rimeligere, at Haralds system i det hele, hans ordning af forholdet mellem konge og undersætter, hans bestemmelse af kongedømmets magtområde og rettigheder må føres tilbage til den samme kilde, har havt en direkte eller indirekte sammenhæng med det samme mønster.

Men har dette været tilfælde, da kan det ikke synes underlig, at forandringen er bleven opfattet således, som kilderne udtrykker den, når de siger, at han tilegnede sig al odel og gjorde alle bønder til sine leiglændinger. - Haulderne og herserne er stegne ned fra at være suveræne herrer til at blive undersætter. Eiendomsretten i almindelig privatretlig forstand er ikke bleven dem fratagen: deres gårde gik i arv som før efter odelsarvegangens bestemmelser; men den med odelen forbundne suverænitæt er bleven ophævet. Der er bleven pålagt dem byrder, som ikke har karakteren af frivillige, til deres eget forsvar indgæede forpligtelser, men som udgik fra en magt, der var deres egen ubetinget overordnet og selv bestemte, hvad der skyldtes den. De måtte gjøre krigstjeneste, ikke blot hvor det gjaldt at væge deres egen frihed, men når og sålænge det faldt kongen for godt at bestemme. De måtte finde sig i, at kongen tilegnede sig visse herligheder på deres egen grund, der før havde været som et rige, hvorover de rådede med uindskrænket myndighed. Der blev endelig pålagt dem skat. Men at give skat var uforeneligt med det gammel-germanske begreb af personlig frihed og uafhængig eiendom. Den hos germanerne og navnlig hos nordmænderne rådende privatretlige opfatning af alle offentlige forholde medførte, at udredslær til staten gjaldt som afgifter til den mand, i hvem staten var repræsenteret; enhver forpligtelse måtte derfor have karakteren af gjensidighed og frivillig overenskomst for ikke at nedsætte

den fulde personlige frihed. At yde gaver til kongen, hvorved idetmindste et ydre skin af frivillighed overholdtes, var fra gammel tid skik og brug hos germanerne; deri lå intet fornedrende, ingen erkjendelse af personlig afhængighed eller hørighed ligeoverfor kongen; men overalt, hvor de germaniske konger søgte efter romersk eksempel, at indføre en regelmæssig beskatning, stødte de på den voldsomste modstand hos sine folk, som det først langt om længe lykkedes dem at overvinde. At give skat var et ufrihedens merke, der påtryktes undertvungne stammer og gjaldt som et vidnesbyrd om ikke-germanisk herkomst. Denne privatretlige opfatning af offentlige byrder er noget, som må have for øie ved de førnævnte udtryk i vore kilder, og det vil da vise sig, at de kan have sin sandhed, om de end ikke forståes efter ordet.

1) RETTELSE:

Setningen "Han har krævet..., skal være:

Han har krævet andre ydelser af sine undersætter, - det er udtrykkelig fortalt, at han pålagde dem skat, måske har han også krævet arbeide af dem til sine gårde, - og disse pålæg har han...